

[İsmail Güleç, "Mutasavvıf Şairlerde 'Zindan' Kavramı" *Zindanlar ve Mahkûmlar*, (M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Merkezi, Hapishaneler Sempozyumu 4-5 Aralık 2003), haz. Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun, (İstanbul: Babil, 2006), s. 181-190.]

Mutasavvıf Şairlerde 'Zindan' Kavramı

İsmail Güleç*

Klasik edebiyatımızda zindan, bir teşbih unsuru olarak birçok anlama gelebilecek şekilde kullanılmıştır.¹ Mekan olarak; kuyu, bend, Mısır ülkesi, Yusuf'un evi, ağyar meclisi, beden, cennet, dünya, gülşen, mezar, tekke, nesne olarak; gonca, gönül, habab, kılıç kını, sadef, çene çukuru, hâl olarak da; cahil sohbeti, sevgiliden ayrılık, dünya hayatı, üzüntü ve sıkıntılı durumlara benzetilmiştir. Ayrıca metinlerden anlaşıldığı kadarı ile zindan, yer altında, çukurda, merdivenle veya ip sarkıtılarak inilip çıkılan bir yerdir ve içine deliler ve mahkûmlar atılır. Bu zindana düşen mahkûmlar da buradan kurtulmak için evrâd çekerler.²

Divan şairleri arasında bu kadar farklı anlamlarda kullanılan zindanın, mutasavvıf şairlerin şiirlerinde, yukarıda benzetilen unsurların yanında genel olarak üç ana kavram altında kullanıldığı görülür. Bu kavramlar; telmih ve teşbih yoluyla Kuran-ı Kerim'de geçen Hz. Yûsuf kıssası, ıktibas yoluyla Hz. Muhammed'in "*Dünya müminin zindanıdır.*" Hadis-i şerifi ve îhâm yoluyla da Eflatun'un mağara alegorisidir. Bunların dışında her şairin kendi şiir anlayışı içinde zindanı benzettiği unsurlar da vardır.

1- Kuran'da geçen Hz. Yûsuf kıssası:

Kuran-ı Kerim'in 12. sûresi olan Yûsuf sûresinde Hz. Yusuf'un kıssası anlatılır (4-102. ayetler). Uzunca olan bu kıssanın konumuzu ilgilendiren kısmı, Mısır melikinin karısının attığı iftiradan sonra Hz. Yûsuf'un zindana atılması ve uzun süre (yedi veya on iki yıl) orada kalmasıdır. Hz. Yusuf zindanda iken Cebrail'e Allah'ın kendisinden razı olup olmadığını sorması ve Cebrail'in razı olduğunu söylemesi üzerine "*O razı olduktan sonra ne kadar kalırsam kalayım.*" demesi ve orada kalmayı "*Cebennemde zakkum yemekten, irin içmekten, ateşten elbiseler giymekten ve katran gömleklere bürünmekten daha yeğdir.*" şeklinde olumlu değerlendirmesi,³ tarih boyunca haksız yere zindanlara düşenler için teselli kaynağı olagelmiştir. Ayrıca Hz. Yûsuf, zindanda mahkûmlara hak dini tebliğ edip öğrettiği için bu mekan "*Medrese-i Yûsufiye*" olarak da adlandırılır. Bir görüşe göre de Hz. Yûsuf zindanda iç eğitimini alarak miracını tamamlamıştır.⁴

* Dr., İ.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Araştırma Görevlisi.

¹ Hayretî'nin (ö. 1535) zindan redifli yek-ahenk gazeli ve açıklaması için bk. Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, (İstanbul: YKY 1999), s.196-197.

² Bu bölüm, Prof. Dr. A. Atilla Şentürk'ün hazırlamakta olduğu "Osmanlı Şiiri El Kitabı" isimli çalışmasındaki ilgili maddeden özetlenmiştir. Çalışmasını kullanmama izin veren hocam Prof. Dr. A. Atilla Şentürk'e çok teşekkür ederim.

³ Abdullah Aydemir, *İslami Kaynaklara Göre Peygamberler*, (Ankara:TDV, 1991), s. 89.

⁴ Lütü Filiz, *Noktanın Sonsuzluğu III*, yay. haz. Saim Öztan, Seyhun Besin, Şenol Filiz, (İstanbul: Pan, 1999), s. 78.

Yûsuf kıssası, metinlerde bazen tahkiye, bazen de teşbih yoluyla işlenmektedir. Süfiliğin tarifinin yapıldığı ilahinin şu kıtasını birincisine örnek olarak verebiliriz:

*Eğer Yûsuf gibi çâba atılsan
Dönüp kul oluben Mısr'a satılsan
Girüp zindanlara hapse katılsan
Hakîkat sîfilik incinmemekdür⁵*

Hz. Yûsuf'un zindana düşmesinin nedeninin açıklandığı şu kıtada ise kısca özetlenmektedir:

*Gör ki on bir kardaş
Nice düzdüleri işi
Yûsuf'a urup taş
Zindân eyleyen aşktır⁶*

Hz. Yûsuf'un adı zindanla birlikte zikredilmesine Fânî'nin şu şiiri örnek olarak gösterilebilir:

*Hem rubum Rubü'l-Kudüs
Meryem ü İsa benem
Ağlayan Ya'kub benem
Zindanda Yusuf benem⁷*

Bir diğer örnek:

*Ağlar çeşmim Yakûb gibi
Zindan içre Yûsuf gibi
Uçar oldum bir kuş gibi
Konam yâ hû seher vakti⁸*

Teşbih yoluyla telmihe de, vücûdun Mısr'daki zindana ve içindeki Yûsuf'un da bedende hapsolünmüş câna benzetildiği şu beyit örnek gösterilebilir:

*Bu vücûd Mısr'ında Yûsuf gibi der-zindân olup
Cân bu Mısr'a şâh olup Ken'an'ı bulmazsa ne güç⁹*

Bir başka yerde ise Mısr mülküne şâh olmak zindana benzetilmektedir:

*Mısr diyarı mülküne şâh olduğumda sicc olur
Yokdur kararım hergizîn ben Yûsuf-ı Ken 'ânîyem¹⁰*

Bu beyit, hadis-i şerifi de işaret ettiğinden bir sonraki konuya da örnek olarak verilebilir.

2- “Dünya mümine zindan, kâfire cennettir” hadîs-i şerifi

“Dünya mümine zindan, kâfire cennettir.”¹¹ hadis-i şerifi, mutasavvıf şairlerin şiirlerinde iktibas ettiği sözlerden biri olmuştur. Bu hadis-i şerifte dünya, inananlar için haphane olarak değerlendirilmiştir. Bu konuda yorum yapan hadis alimleri, bu durumu

⁵ Bilal Kemikli, *Sunullah Gaybî Divanı İnceleme-Metin*, (İstanbul: MEB, 2000), s. 282.

⁶ Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, *Kütahyalı Bir Gönül Eri Çavdaroğlu Müftü Dervîş*, (Ankara: Akçay, 1999), s. 111.

⁷ Lütfi Filiz, *Fânî Divânı*, yay. haz. Seyhun Besin, Aziz Şenol Filiz, İsmail Güleç, (İstanbul: Pan, 2002), s. 33.

⁸ Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, *Türk Edebiyatında Hû Şiirleri*, (Ankara: Bizim Büro, 2000), s. 238.

⁹ Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, *Kütahyalı Bir Gönül Eri...*, s. 51.

¹⁰ Azmi Bilgin, *Ümmî Sinan Divânı (İnceleme-Metin)*, (İstanbul, MEB, 2000), s. 142.

¹¹ *Sabih-i Müslim*, Kitabu'z-Zühd 1, *Sünen-i Tirmizî*, Kitâbu'z-Zühd 16.

inananlar için Rabblerinin ahirette hazırladığı cennete nispetle dünya hayatının bir hapishane hükmünde kaldığını belirtirler. Bunu da şu menkıbe ile ifade ederler:

Anlattıklarına göre Hâfiz İbnu Hacer kadîyyü'l-kudât iken bir gün etrafını saran büyük bir cemaatle başmetli ve güzel bir beyete bürünmüş halde pazara uğrar. Derken kalık ve kıyafeti pejmurde, eskimiş ve yağlara bulanmış bir elbise içerisinde sıcak zeytinyağı satan bir Yahudi kendisine doğru yaklaşır atının yularından tutar ve “Ey şeyhülislam, inanıyorsun ki peygamberimiz, ‘Dünya mümine zından kafire cehennemdir.’ demiştir. Sen hangi zindandasın ve ben hangi cennetteyim.” İbnu Hacer şu cevabı verir: “Ben Allah’ın bana ahirette hazırladığı nimetlere nispetle, hâl-i hazırda sanki hapiste gibiyim. Sen de sana ahirette hazırlanan azaba nispetle cennette gibisin.”¹²

Sühreverdi (ö. 1167) ise bu hadisi şöyle açıklamaktadır:

Zindan ve ondan çıkış müminin kalbinde saatler ve vakitlerin geçmesiyle birbirini kovalayıp dururlar. Zira nefiste nefsanî bir sıfat zühûr edince kalbe zamanı karartır ve onu darlık ve sıkıntıya atar. Nitekim zindan darlık ve dışarı çıkmaya engel olmaktan ibaret değil midir? Kalp her zaman uhrevî zevkleri arzulayıp fezâ-yı melekûtta tenezzüh ve ezeli cemâlin müşâbedesi kaygısıyla dünyevî heveslerin kötülüklerinden uzaklaşmak ve acil şehvetlerin kayıtlarından kurtulmak istese şeytan ona bu kapıyı kapar. Nefs-i emmâre ipiyle sarkarak önüne çıkar, berrak hayatını bulandırır, kişi ile tabiatının sevdiği muallâ zevkle arasına bir engel gibi girer. İşte bu hal zindanların en muhkem ve dar olanıdır. Zira kim kişi ile onun sevgilisi arasına girerse ona yeryüzünü, bütün genişliğine rağmen daraltır. Bundan da kişinin nefsi daralır.¹³

İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1725) ise bu hadisi şöyle açıklamaktadır:

Ve dünyânın cennet hükmünde olduğu kalp hâline itibâr iledir. Ve illâ fî-nefsi’l-emr zindandır. Nitekim hadîsde gelir: الدنيا سجن المؤمن و جنت الكافر Hakîkati budur ki, dünyânın bâtını nûr ve zâhiri nârdır. Zîrâ dâr-ı mihnet ve ibtilâdır. Pes, bu nûr-ı bâtına mazhar olanlara nâr-ı zâhirden zarar yoktur. Nitekim Hazret-i İbrahim aleyhisselâma nâr-ı zâhir berd ü selâm olmak ile gülîstân oldu. Yani ol ter u tâzelik İbrahim’in bâtınında dâim idi. Sonra eseri zâhirinde dahi zühûr eyledi. Pes nârın dünyâdan adem-i irtifâi nûrun vücûdunu münâfi degüldir.¹⁴

Mutasavvıf şairler şiirlerinde dünya hayatını zindana benzettikleri gibi zindanı istiare yoluyla dünya olarak kullanırlar. Yunus Emre’nin (ö. 1321) ismini vermeden dünyayı anlattığı şu beyti dünyanın neden zindan olduğunu açıklamaktadır:

Gözüm açıp gördüğüm zindân içi

Nefs ü hevâ pür-tolu şeytân içi¹⁵

Nevres (ö. 1876) ise bu dünyayı sitem zindanı ve bela okyanusu şeklinde tarif etmektedir:

Zindân-ı sitemde kaldım eyvâh

Ummân-ı belâya daldım eyvâh¹⁶

Örnekleri çoğaltmak mümkündür.

¹² İbrahim Canan, Kütüb-i Sitte, *Hadis Ansiklopedisi Muhtasarı, Tercüme ve Şerhi* 7, (Ankara: Akçağ, 1998), s. 242.

¹³ A.e. a.y.

¹⁴ İsmail Güleç, İsmail Hakkı Bursevî’nin Rûhü’l-Mesnevî’sinin İncelenmesi II, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul: 2002, s. 308.

¹⁵ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı II-Tenkitli Metin*, (Ankara, Kültür Bakanlığı, 1990), s. 413.

¹⁶ Cemal Kurnaz, *Münâcât Antolojisi*, (Ankara: TDV, 1992), s. 111.

3- Bedenin zindana benzetilmesi ve Eflatun'un mağara alegorisi

Mutasavvıf şairlerin şiirlerinde zindanı en çok benzettikleri nesne bedendir. Bedenin nasıl zindan olduğunu ise Eflatun (ö. İ.Ö. 347) şöyle açıklamaktadır: Varlıkta esas olan ruhtur. Allah, önce bütün âlemleri canlandıran küllî rûhu sûretlendirmiştir. Ondandır, bu küllî ruhtan gezegenlerin her birine mahsus ayrı bir ruh meydana getirmiştir, ki bunlar da feleklerin ruhlarıdır. Dolayısıyla dünyanın da bir ruhu vardır. Ondandır sonra yıldızların vekilleri olan ikinci derece ilahlar, şeytanlar ve dünyamızın ruhundan hayvanlardaki cüz'î ruhlar ile insana ait ruhu ayırmışlardır. Bu bakımdan insana ait ruh en büyük ruhun bir zerresidir ve cesede girmeden de vardır. Ruh sonradan, kendisi için zindan olan bedene girmiştir.¹⁷ Ruh ile bedeninin karışmasından da insan meydana gelmiştir. Rûhun bir zindan olan bedenden kurtulması ve tekrar geldiği yere dönebilmesi için rûhî kusurlardan tamamıyla temizlenmesi gerekir.¹⁸

Eflatun bu felsefesini de mağara alegorisi ile açıklar. Bu alegoriye göre bu dünyada gördüklerimiz sadece gölgeden ibarettir. Eşyanın hakikat ve realite ülkesi ise bu dünyanın ötesinde ve üstündedir. Bir mağaradaki mahbuslar nasıl ancak gün ışığına çıktıkları vakit eşyayı olduğu gibi görebiliyorlarsa, bizim de hakikati görmemiz için rûhlarımızın ezeli dünyanın güneşi olan en büyük realite tarafından nurlandırılması gerekir.¹⁹

İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1725), insan vücûdunun niçin zindana benzediğini şöyle açıklamaktadır:

*Vücûd-ı insân bir zindân gibidir ki havâss-ı zâhire anda ehl-i zindana müşâbib ve havâss-ı bâtına harem ve huddâm-ı sultana mümâsildir. Ve çün insân menâm ve insilâh ile hisden me'hûz ola, havâss-ı zâhire ve bâtınaya idrâk ve şuûr kalmaş. Belki cümlesi muattal olur ve tedbîrden şöyle kalır.*²⁰

Çağımız mutasavvıflarından Lütfi Filiz ise bu durumu şöyle açıklamaktadır:

*Allah, kendindeki her şeyi bize de vermiş olduğu için insan hür olmuştur. Ama bilabare, nefis âleminde kendi kendimize köle olduğumuz da bir gerçektir. Çünkü, anâsır-ı erbaa âlemine gelip, beden denen **kafese** girmek ve buradan kurtalamamakla, bu kafese hapsedilmiş durumda kaldık. İnsanlığımızdaki amaç; bundan kurtulup, hürriyetimizi kazanmakken, maalesef, pek çoğumuz bunu yapamamaktayız.²¹ İnsanın aslı ruhtur ve beden içine hapsedilmiştir. Bunun farkında olup, aslını bilmediğimiz için, dua edip bu hapisneden kurtulmaya çalışacağımız, öleceğiz diye ölümlerimiz patlamaktadır.*²²

Necmettin Şahinler ise bu zindanı ve kurtulma yolunu şöyle tarif eder:

*En büyük zindan insanın "kendisi zindanı"dır.²³ İnsanoğlunu hakikatten uzaklaştıran şey dışındaki engellerden çok kendi ürettiği ve sonunda da gerçekmiş gibi inandığı endişeler, vesveseler, kuruntular, vehimlerdir. Bu nedenle insanın kendini aşma yolunda verdiği içsel savaş savaşların en kutsalı, en erdemlisi ve en büyüğüdür. Kendini aşmanın yolu da şüphesiz bilgiden geçer.*²⁴

¹⁷ Cavit Sunar, *Tasavvuf Felsefesi veya Gerçek Felsefe*, 2. bs., (İstanbul: Anadolu Aydınlanma Vakfı, 2003), s. 17-18.

¹⁸ A.e., s. 18.

¹⁹ Cavit Sunar, *Tasavvuf Tarihi*, 2. bs., (İstanbul: Anadolu Aydınlanma Vakfı, 2003), s. 86.

²⁰ İsmail Güleç, a.g.t., c. III, s. 75.

²¹ Lütfi Filiz, *Noktanın Sonsuzluğu I*, yay. haz. Saim Öztan, Seyhun Besin, Şenol Filiz, (İstanbul: Pan, 1998), s. 372.

²² A.e., s. 374.

²³ Ali Şeriatî'ye göre insanın dört zindanı vardır. Doğa, historizm, sosyalizm ve kendim (nefs) zindanıdır. İlk üçünden bilim yoluyla kurtulunabilir. Çağdaş insanın yenemediği ve kurtulmanın en zor olduğu kendim zindanından ise ancak aşk yoluyla kurtulunabilir. (Ali Şeriatî, *İnsanın Dört Zindanı*, (İstanbul: Şule, 1987.)

²⁴ Necmeddin Şahinler, *Aynasını Arayan Adam*, 2. bs., (İstanbul: İnsan, 2002), s. 79.

Kenzî (ö. 1981), Hakk'ı hakkıyla anlamamayı ve bir şeye benzetmeyi zindana düşmeye, yani hiçbir şeyi görmemeye benzetmektedir. Böyleleri, mağaradaki insanlar gibi eşyayı gölgelere bakarak tanımaya çalışmaktadır:

*Sakın Allah deme sen şekillerle elvâna
Sonra birden düşersin karanlık bir zindana*²⁵

M. Şemsettin Canpek (ö. 1965), dünyada zindana benzettiği keder, gam ve tasa dolu halden Allah aşkı ile kurtulacağını şöyle anlatmaktadır:

*Der-güşâyâ muntazır bâb-ı seberdim
Hâsılı endûh u gamdan pür kederdim
Feyz-i aşkınla uyansam terk ederdim
Sen uyandır fetb-i zindân eyle yâ Rab*²⁶

Lütfi Filiz, kuyuyu bedene, Mısır'ı da erişilecek ilâhî bir makama benzetmektedir:

*Can Yûsuf'un kuyudan
Çıkar yüzün görelim
Zindanlarda kalmasın
Mısır'a sultan edelim*²⁷

Çavdaroğlu Müfti Derviş (XVII. Yy başı), rûhu beden içinde tutmamayı ve asli vatanına kavuşmasına çalışılması gerektiğini belirtmektedir:

*Gelin durmayalım zindân içinde
Ârâm etmeyelim zulmân içinde
Vatan-ı asliye seyrân edelim
Bülbüller kalmasın virân içinde*²⁸

4- Diğer anlamlar

Zindan bu genel anlamlar dışında şairler tarafından farklı nesne ve durumlara da benzetilmiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz.

a- Sıkıntılı ve dertli olmak: Mutasavvıf şairler divanlarında zindanı, sıkıntılı ve zor duruma düşmekle tarif etmişlerdir.

*Kimi güler hândân olur
Kime cihân zindân olur
Her kişiye senden olur
Dürlü dürlü hâl pâdişâh*²⁹

İnsan dertlere düşünce dünyası zindan olur:

*Gâbî derdlere düşürüp zindan eder âlemi
Gâbî zindân-ı cihâmî bâğ ile bostân eder*³⁰

Bu dünya kimileri için rahat ve geniş iken Niyazî Mısırî (ö. 1694) için sıkıntı doludur:

²⁵ Abdülaziz Şenol, *Kenzî Divânı*, yay. haz. Seyhun Besin, Şenol Filiz, İsmail Güleç, (İstanbul: Pan, 2002), s. 225.

²⁶ M. Şemseddin Canpek, *Külliyât-ı Şemsî (Divân-ı Hadîkatü'l-Meânî)*, yay. haz. Orhan Bilgin, (İstanbul: 1990), s. 111.

²⁷ Lütfi Filiz, *Fânî Divânı*, yay. haz. Seyhun Besin, Aziz Şenol Filiz, İsmail Güleç, (İstanbul: Pan, 2002), s. 170.

²⁸ Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, *Kütahyalı Bir Gönül Eri...*, s. 31.

²⁹ Azmi Bilgin, *a.g.e.*, s. 207.

³⁰ Mustafa Rûmî Efendî, *Dîvânı*, haz., Abdülkerim Abdülkadiroğlu-Mustafa Tatçı, (Ankara: 1998), s. 38.

*Kimine meydân iden bu âlemi ber kûşesin
Mısrî'ye ucdan uca her kûşesin zîndân eden*³¹

b- Hz. Muhammed'in olmadığı devir: Hz. Muhammed'in olmadığı zamanlar da mutasavvıflar tarafından zindana benzetilmiştir.

*Levlâke levlâke sizîn-çün oldu
Cihan bu nûr ile serâpâ doldu
Bu nur olmasaydı büütün kâinat
Karanlıkta kalır, zîndan olurdu*³²

c- Hak'dan ve mürşidden uzaklık: Mutasavvıf şairler tarafından verilen bir diğer anlam da mürşidden uzak kalma halidir. Mustafa Rûmî Halvetî, Hak'tan ve mürşidinden uzak kalması durumunda dünyanın kendisine zindan olacağını ve geceler sabah oluncaya kadar ağlayacağını belirttiği şu beyit güzel bir örnektir:

*Senin derd-i firâkıyla cihân zîndân olur yâ hû
Geceler subh olunca tâ gözüm giryân olur yâ hû*³³

Bir başka örnek:

*Bir yüzü oldu mecâz, hem câzîb, hem işve-bâz
Ona meftûn olanın yeridir zîndan gönül*³⁴

d- Belalarla dolu dünya: Müftî Derviş gülbahçesinden uzaklaşıp dünyada hapse düşen bülbül gibi, hapisten kurtulup gül bahçesine kavuşmazsa halinin çok zor olduğunu belirttiği şu beyti örnek olarak verebiliriz:

*Gülşenindan yâd olup hapse düşen bülbül garîp
Ol hapisten kurtulup gülşâm bulmazsa ne güç*³⁵

Manastırlı Fâik Sâlih Beyin (ö. 1317) şu beyti dünyanın bela ve sıkıntı diyarı olmasına işaret eden güzel bir örnektir:

*Bu çârdâk-ı âlem zîndân-ı pür-belâdır
Her ferd-i âferîde bir derde müptelâdır*³⁶

e- Akıl: Fuzûlî (ö. 1556), Leylâ ile Mecnûn isimli eserinde Mecnûn dilinden söylediği bir gazelde akıl vadisini bir bela zindanına benzetmektedir:

*Akl meydânını zîndân-ı belâ bilmez henüz
Kim ki bir müddet cünûn mülkini seyrân etmedi*³⁷

f- Cehalet ve cahillerle sohbet: Leskofçalı Galib'in şu beyti cahillerle bir arada bulunmanın arifler için zindan olduğunu belirtmektedir:

*Ehl-i dil muhabbet-i nâ-cins ile şâdân olmaz
Bezîm-i cühhâl gibi ârife zîndân olmaz*³⁸

³¹ Kenan Erdoğan, *Niyâzî-i Mısrî Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divânı (Tenkitli Metin)*, (Ankara: Akçağ, 1998), s. 157.

³² Lütü Filiz, *Fânî Divânı*, s. 199.

³³ Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, *Türk Edebiyatında Hû Şiirleri*, s. 194.

³⁴ Abdülaziz Şenol, *a.g.e.*, s. 165.

³⁵ Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, *Kütahyalı Bir Gönül Eri ...*, s. 51.

³⁶ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri I.*, (İstanbul: Matbaa-ı Amire, 1333), s. 375.

³⁷ Füzûlî, *Leylâ ile Mecnûn*, haz. Muhammed Nur Doğan, (İstanbul: Çantay 1996), s. 432.

g- Süflî âlem: Arif kişinin irfanı olmayan kişiler yanındaki hali zindana benzetilmektedir:

*Mihnete sabr eyleyen rahât görür Yûsuf gibi
Âlem-i süflî katında durduđu zindân olur³⁹*

h- Nefse uymak: İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1725) bu durumu şöyle açıklamaktadır:

Ten ise seni şebevât ve taallukât habs ve zindânına çeker. Zira anların dahi aralarında muvâfakat ve mutâbakat vardır. Zira ten nâsûtdur. Pes sen dahi tenin ahkâmıyla münsabîğ olursan zindân-ı şebevât ve taallukâtda mahbûs olup kalırsın. Ve Hak'dan ayrılıp bend-i halka mukayyed olursun.⁴⁰

M. Şemseddin Canpek, nefsin heva ve arzularının peşinden gitmeyi zindana benzetmektedir:

*Seyr-i biddetle verirse dâmeni kör nefsine
Gösterir tatlı yolu, ol yol ana zindân olur⁴¹*

i- Hâl ehlinin işi: Niyazî Mısri, hâl ehli için zindana düşmenin olağan bir hâl olduğunu belirtmektedir.

*Hamdülillah habs-i zindân ehl-i bâlün hırfeti
Fakr u zillet derd u mihnet ol gürûbun izzeti*

*Habs-i cism ü nefş iden cânın ider elbet halâs
Halvetin rûşen ider envâr-ı Hakke'un celveti⁴²*

Sonuç

Taranan sınırlı sayıdaki mutasavvıf şairlerinden divanlarında ve şiirlerinde zindanın özel bir yere sahip olduğunu görülmektedir. Tasavvufî şiirlerde zindan, klasik şiirden farklı olarak; hadis ve mağara alegorisi iktibas ve teşbihleri yanında, klasik şiirde de olduğu gibi, Hz. Yusuf kıssasına telmih olarak kullanılmıştır. Bunların yanında, yukarıda da sıralanmaya çalışıldığı gibi; sıkıntılı ve dertli olma hali, dünya, bela, cehalet ve cahillerle sohbet, Hz. Muhammed'in olmadığı devirler, mürşidden uzak olma hali, süflî âlem, nefse uymak, hâl ehlinin mesleği zindana benzetilmiştir.

İncelememize konu olan şairlerin azlığı göz önünde bulundurulduğunda, konunun daha geniş bir hal alacağı tahmin edilebilir.

³⁸ Bursalı Mehmet Tahir, *a.g.e.*, s. 353.

³⁹ M. Şemseddin Canpek, *a.g.e.*, s. 129.

⁴⁰ İsmail Güleç, *a.g.t.*, s. 479.

⁴¹ M. Şemseddin Canpek, *a.g.e.*, s. 181.

⁴² Kenan Erdoğan, *a.g.e.*, s. 239.